

ARMOEDE IS ONRECHT C

Situering

In dit lesmateriaal staan we stil bij de armoede van nu in Nederland. Vragen die daarbij bovenkomen zijn:

- wat is armoede?
- hoe kan armoede hier bestaan?
- wat zegt de bijbel over armoede?
- hoe zouden we als christenen kunnen omgaan met armoede?

Armoede is een niet te ontkennen onderdeel van onze samenleving. We komen het tegen in ons eigen gezin, familie, buurt of parochie.

Dit roept een aantal vragen op. Hoe kon het zover komen? Wat moeten we er mee? Moeten we er wel iets mee?

Deze les kunt u verbinden met 3 andere lessen die onder ditzelfde profiel “bewust worden” te vinden zijn: “Armoede is onrecht A” (bij: ons specifiek thema), “Armoede is onrecht B” (bij: betekenis van diaconie) en “Armoede is onrecht D (bij: mensen activeren tot doen). Samen vormen ze een catechetisch project om antwoorden te vinden op bovengenoemde vragen. Er wordt aanbevolen om 2 begeleiders erbij te vragen. Dit hoeft geen pastor te zijn. Het materiaal is zo beschreven dat het door vrijwilligers gegeven kan worden.

Doel van het lesmateriaal is:

- U bewust te maken van het feit dat ieder mens, ook zichzelf deel uitmaken van het sociaal-economisch systeem. Dit wil zeggen dat zij als onderdeel van het systeem kunnen kiezen en daardoor het systeem ook kunnen beïnvloeden.
- Tevens laten we zien dat er verschillende manieren zijn waarop je met armoede kunt omgaan.

Opzet

1. Over de sociaal-economische ontwikkeling
2. Plenair gesprek over die ontwikkeling
3. Beleving van armoede
4. Plenair gesprek over situatieschetsen
5. Afsluiting met tekst 3 “Mijn moeder”

1. Over de sociaal-economische ontwikkeling

Tekst 1 wordt gelezen. Deze schets van sociaal-economische ontwikkeling is bedoeld om inzicht te krijgen in wat er in de loop der jaren is gebeurd. Het is niet de bedoeling hierover te gaan discussiëren.

2. Plenair gesprek over die ontwikkeling

Er volgt een gesprek in de grote groep over de volgende vragen:

- Komt dit verhaal u bekend voor?
- Wat is er nieuw voor u?
- Heeft u nog ergens tegen geprotesteerd?
- Is het uw zaak eigenlijk wel?

Hier moet op z'n minst uitkomen dat we samen het systeem vormen en dat we dus invloed kunnen uitoefenen. Het gaat er uiteindelijk om dat mensen kiezen in het leven en dat ze niet met de grote stroom meegesleurd worden. Iedereen kan de arme van morgen zijn.

3. Beleving van armoede

Hoe beleef je armoede? De beleving van armoede is afhankelijk van verschillende aspecten, zoals leeftijd, opleiding en familieomstandigheden. De situatieschetsen en bijbehorende vragen van tekst 2 worden uitgedeeld. U neemt er een die niet lijkt op de eigen situatie van het dagelijks leven. Het is de bedoeling dat u zich verplaatst in de situatieschets.

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

In groepjes van 3 a 4 mensen wordt over ieders situatie gesproken in de vorm van een verbaal rollenspel. Iedereen vertelt wie hij of zij is en wat de positieve en negatieve kanten aan zijn of haar leven zijn. Er mag van alles bij verzonnen worden om het beeld compleet te maken.

4. Plenair gesprek over situatieschetsen

In de grote groep praten we verder over de situatieschetsen. Iemand maakt aantekeningen van positieve en negatieve elementen van de situatie op de flap-over. Omdat sommige mensen dezelfde situatie hebben, zal blijken dat wat voor de één positief lijkt, door de ander als serieuze bedreiging kan worden ervaren. Verder zal het waarschijnlijk voorkomen dat de ene deelnemer de andere advies zal geven, hoe hij of zij het beter kan doen. Ook kan het gebeuren dat vooroordelen blijken in reacties als: hij zal wel lui zijn, anders zou hij wel vrijwilligerswerk doen. Juist deze uitspraken zijn nuttig om te laten zien hoe gemakkelijk de samenleving haar oordeel klaar heeft, over situaties waarvan zij slechts een vage indruk kan hebben.

Enkele conclusies kunnen zijn:

- de invloed die je hebt op je situatie kan sterk variëren;
- je omgeving bepaalt voor een deel hoe je zaken ervaart en of je het 'redt' door haar reacties;
- je eigen beleving is afhankelijk van de perspectieven die je hebt, of je (nog) weerbaar bent, of je creatief bent, of je een goed sociaal netwerk hebt.

5. Afsluiting met tekst

We sluiten af met het lezen van de tekst van tekst 2 "Mijn moeder".

Bijlage

Tekst 1 De opbouw en teneergang (?) van een sociaal zekerheidsstelsel

Inleiding

De opkomst van de industrie eind negentiende eeuw bracht zeer vele veranderingen met zich mee. De mensen zochten hun heil in de stad waar de industrie gevestigd was. Degenen die geen werk konden vinden waren arm. Voor de mensen die wel werk hadden waren de arbeidsomstandigheden erbarmelijk. De lonen waren zo laag dat de gehele familie ingezet moest worden om voldoende inkomen te hebben. Er was dan ook sprake van kinderarbeid. Voor werkgevers waren kinderen goedkope arbeidskrachten. Degenen die door ziekte of ongeval hun werk verloren waren veelal aangewezen op liefdadigheid en (staats-) armenzorg.

Opbouw

In de eerste helft van de twintigste eeuw komt de overheid tot de conclusie dat de staat een taak heeft bij het verschaffen van enige bestaanszekerheid. Dit was echter geen vanzelfsprekendheid en er is dan ook veel strijd voor gevoerd door onder anderen de destijds opgerichte vakbonden. Enkele voorbeelden van wetgeving zijn het Kinderwetje van Van Houten van 1874, de Ongevallenwet van 1901, de Ziektewet van 1913 (in werking getreden in 1930) en de Invaliditeitswet van 1913. De Kinderbijslagverzekering en een ontwerp Werkloosheidswet zijn ook nog van voor de oorlog.

De Werkloosheidswet treedt na de oorlog, in 1952 in werking. In 1964 komt daarop een aanvulling, betaald uit de algemene middelen, de Wet Werkloosheidsvoorziening. Dit is een sociale voorziening en geen sociale verzekering. In 1957 wordt aan het systeem de Algemene Ouderdoms Wet toegevoegd, een wet die een ieder moet verzekeren van een inkomen na zijn 65e jaar. Verder zijn nog te noemen de Algemene Weduwen en Wezenwet, de Ziekenfondswet, de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten en als sluitstuk in 1963 de Algemene Bijstandswet.

Een aantal wetten wordt in de jaren na de oorlog nog verbeterd zoals de Invaliditeitswet. Deze wordt omgevormd tot de WAO, de Wet op de Arbeidsongeschiktheid. Het is een wet waarbij de oorzaak van het ontstaan van arbeidsongeschiktheid er niet meer toe doet. Gehele of gedeeltelijk arbeidsongeschiktheid tot werken geeft aanspraak op een uitkering. Ook de Algemene Arbeidsongeschiktheidsvoorziening wordt toegevoegd zodat er ook voor zelfstandigen een vervanging voor het wegvallen van inkomen geregeld is.

De periode van wederopbouw na de oorlog is een moeilijke periode. De solidariteit is echter groot. Mensen bouwen aan een nieuwe toekomst. Er is perspectief op betere tijden. Er is sprake van vooruitgang. Het economisch tij wordt gunstig en er is ruimte voor een goed sociaal zekerheidsstelsel. Dit wordt dan ook opgebouwd.

Teneergang

Langzaam maar zeker ontstaan er echter andere geluiden. Er zijn zoveel regelingen dat coördinatie en afstemming nog maar onvoldoende kan plaatsvinden. Er wordt om vereenvoudiging gevraagd. De regelingen zijn zo opgezet dat voor heel veel situaties een oplossing in de regelgeving is opgenomen en dat met heel veel situaties rekening wordt gehouden. De regelgeving is hierdoor zo gedetailleerd dat ze ondoorzichtig wordt. Controle is bijvoorbeeld moeilijk uit te oefenen.

Ook gaan er economische problemen ontstaan. Bezuinigingen worden onvermijdelijk. De werkloosheid stijgt en daarmee het aantal uitkeringen. Hetzelfde geldt voor het aantal arbeidsongeschikten.

In de samenleving duurt het nog geruime tijd voordat de geluiden om verandering doorkomen. De solidariteit is nog groot. De burgers merken ook nog weinig van bezuinigingen. Toch zet deze verandering in denken langzaam door. Het voert te ver om de precieze oorzaken voor deze veranderingen aan te geven. Het effect wordt in de loop van de jaren wel steeds duidelijker. Mensen met een uitkering worden veel vaker dan voorheen negatief benaderd. Onderzoek wijst uit dat er gefraudeerd wordt. Voor een overheid die geld tekort komt zijn deze uitkomsten bruikbaar om het beleid bij te stellen.

Onder het motto van 'vereenvoudiging, inbouwen van controle en wetgeving in overeenstemming brengen met Europese regelgeving' worden ingrijpende wijzigingen doorgevoerd. In 1987 wordt de WAO aangepast, mede omdat het aantal WAO-ers sterk blijft toenemen. Het afschuiven van overtollige werknemers naar de WAO, een onjuist gebruik van de wet, moet verdwijnen. Dit onjuiste gebruik van de WAO is jarenlang met medeweten van de overheid door zowel werknemers als werkgevers gehanteerd. ("Je was veel beter af met een WAO-uitkering aangezien een WW-uitkering een beperkte duur heeft".) Gedeeltelijk arbeidsongeschikten, die tot aan dat moment vaak een volledige WAO-uitkering kregen, krijgen nu voor het deel dat ze arbeidsgeschikt zijn een WW-uitkering, ook al is de kans op werk vrijwel nihil. Als blijkt dat deze wijzigingen onvoldoende effect sorteren en het aantal arbeidsongeschikten blijft stijgen worden er veel ingrijpendere maatregelen voorgesteld. Dit resulteert in eerste instantie in forse reacties vanuit de samenleving waaronder een protestdemonstratie van 250.000 mensen in 1990. De plannen worden grotendeels toch doorgevoerd. In dezelfde periode worden ook andere wetten aangepast en wordt de koppeling tussen lonen en uitkeringen losgelaten. Het economisch denken in de samenleving krijgt steeds meer de overhand. Wijzigingen worden gemotiveerd met argumenten als: Nederland is geen eiland, onze economische situatie staat onder invloed van Europa en de rest van de wereld, de zogenaamde globalisering. Ook wordt er een grote rol toebedeeld aan marktwerking.

En nu...

Op dit moment wordt het uitgangspunt van de wet werk en bijstand (wwb) zeer strikt gehanteerd: ieder mens moet voor zijn eigen inkomen zorgen, tenzij de omstandigheden zo zijn dat het niet kan. Dan zal Sociale Zaken helpen met bijstand en het wegnemen van die belemmeringen.

Als er een kind verzorgd moet worden, krijgt men niet automatisch vrijstelling van sollicitatieplicht. Vaak wordt kinderopvang vergoed, zodat dat geen belemmering is om een cursus te volgen of een hele of parttime baan te aanvaarden. De moeder heeft geen mogelijkheid om kinderopvang te weigeren, want ze moet zelf in haar inkomen voorzien.

De verzorging van een chronisch zieke of gehandicapte buiten het gezin (een moeder, een broer) zijn voor sociale zaken geen reden om vrijstelling te geven. Maar wie kan bepalen hoe lang een kind een ouder in de buurt nodig heeft als het van school komt?

Wie weet hoe zwaar sociale spanningen wegen in de mogelijkheden van de ouder om te kunnen werken?

Wie kan voor een ander invoelen hoe echt de verantwoordelijkheid tot zorg voor een familielid drukt op het geweten van mensen?

Alles lijkt goed geregeld. De samenleving wordt behoed tegen sociale verzekeringsfraude. De maatschappij zorgt dat er een optimale arbeidsdeelname is van zoveel mogelijk mensen. Maar wie maakt zich druk over de rechten van individuele mensen die graag zelf voor hun geliefden willen zorgen? En om anderen die zoveel onzekerheid voelen in hun eerste basisbehoeften, dat ze het tempo van de hulpverleners en de uitkerende instantie in de door hen voorgestelde oplossingen niet bij kunnen houden?

Maatwerk

Maatwerk is vereist. Met polissen die afgesloten worden tussen Sociale Zaken en de klant wordt geprobeerd zorg op maat te geven. Dit model begint nu landelijk vorm te krijgen. Dit vraagt een grote omslag van zowel de consulent als van de klant. Met moet elkaar gaan vertrouwen in het hebben van de beste bedoelingen. De klant moet gaan geloven dat de consulent verder kijkt dan de belangen van Sociale Zaken. De consulent moet geloven dat de belemmeringen die de klant opwerpt voor hem of haar wel degelijk bestaan ook al is dat voor iemand 'in betere doen' dat misschien moeilijk voor te stellen.

Zo wordt de consulent van fraudebestrijder een casemanager en de uitkeringsgerechtigde van nummer een klant die als zodanig behandeld dient te worden. Voor beiden is dat een nieuwe rol, waaraan ze moeten wennen.

Tekst 2 7 Situatieschetsen

Situatie 1:

- alleenstaande vrouw
- 56 jaar
- pas gescheiden
- recht op bijstand
- is ongelofelijk creatief
- gaat met haar producten naar bijv. zondagsmarkten
- wil zelf iets beginnen om haar hobby te kunnen blijven uitoefenen
- ze verwacht dat dit op relatief korte termijn moet lukken gezien de vraag naar haar product.

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Situatie 2:

- gehuwde man
- 45 jaar
- met kinderen
- heeft arbeidsverleden van 20 jaar in de bouw
- heeft WAO-uitkering sinds vijf jaar
- is fors arbeidsongeschikt
- zal opnieuw gekeurd worden. De kans dat hij (gedeeltelijk) goedgekeurd wordt is groot, omdat er nog allerlei klusjes te bedenken zijn die hij nog kan verrichten
- werk vinden zal echter erg moeilijk zijn
- uiteindelijk zal hij in de bijstand terecht komen
- ten gevolge hiervan zal zijn vrouw dan ook sollicitatieplicht hebben.

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Situatie 3:

- alleenstaande man
- 31 jaar
- recht op bijstand
- zes jaar geleden afgestudeerd
- nog geen werkervaring
- woont nog in een studentenflat
- heeft incidenteel vrijwilligersactiviteiten
- kan geen werk vinden op het terrein waarvoor hij is opgeleid

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Situatie 4:

- alleenstaande man
- 67 jaar
- AOW-uitkering zonder pensioen
- sinds drie jaar weduwnaar
- opa van 10 kleinkinderen
- heeft hoge woonlasten
- heeft zijn hobby 'duiven-houden' op moeten geven vanwege de financiële situatie
- is nog erg vitaal en kan in principe nog veel ondernemen
- kan niet terug vallen op de kinderen, want die zitten zelf erg krap

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Situatie 5:

- alleenstaande vrouw
- 44 jaar
- weduwe
- kinderen 15, 17 en 19 jaar die nog thuis wonen
- klein arbeidsverleden
- heeft na de overgangsregeling geen recht meer op NAW (weduwepensioen)
- zal aangewezen zijn op de bijstand
- heeft dan de plicht om werk te zoeken
- heeft geen opleiding die ze afgemaakt heeft

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Situatie 6:

- alleenstaande vrouw
- 25 jaar
- net afgestudeerd
- nog geen werkervaring
- heeft bestuursfunctie in studentenvereniging gehad
- woont nog op een studentenflat

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Situatie 7:

- alleenstaande vrouw
- 28 jaar
- recht op bijstand
- kinderen 5, 7 en 11 jaar wonen door de week bij haar
- is gescheiden
- moet in verband met de leeftijd van de kinderen werk zoeken
- heeft verder geen activiteiten ontplooid
- geen opleiding afgemaakt

vragen:

- hoe ga je met jouw situatie om?
- hoe beleef je jouw situatie?
- is jouw situatie vergelijkbaar of beter/slechter dan die van anderen?
- hoe sta je in jouw situatie tegenover je omgeving en je omgeving tegenover jou?

Tekst 3 Mijn moeder

Mijn moeder is een held.
Ze zorgt voor ons en geeft ons te eten.
In het weekend iets lekkers erbij.
Zo gauw de kinderbijslag er is,
krijgen we nieuwe kleren
en schoenen als die nodig zijn.

Mijn moeder is een held.
Ze is veel onderweg om koopjes te zoeken.
Ze vindt altijd wel weer iets uit.
Laatst nog had ze een cadeaubon van haar vrijwilligerswerk gekregen.
Daar van heeft ze iets gekocht bij Blokker.
Dat bracht ze de volgende dag weer terug en toen kreeg ze daar contant geld voor.
Daarvan konden we extra boodschappen doen bij de Aldi.
Daar nemen ze namelijk geen cadeaubonnen aan.
Toen hebben wij wel gezegd dat ze iets extra lekkers voor zichzelf moest kopen,
want het was toch haar cadeau geweest.

Mijn moeder is een held.
Ze heeft op mijn roze blouse van vorig jaar een paarse bies gestikt.
Nu hoor ik er helemaal bij.
Ze heeft gevoel voor mode.

Mijn moeder is een held.
Laatst nog heeft ze het geld dat we kregen van de gemeente
om ons te laten sporten gebruikt om de huur te betalen, want de woningbouw deed
moeilijk.
Toen heeft ze het betalen van de energie twee weken opgeschoven om onze sport te
betalen.
Met het geld uit Groningen voor onze schoolkosten heeft ze toen het energiebedrijf
betaald toen daar een dreigbrief van kwam en de school heeft ze gevraagd te
wachten tot de kinderbijslag binnen is.
En nou is alles weer mooi rond.
Knap hè?

Mijn moeder is een held.
Ze heeft een prachtige smoes verzonnen,
waardoor ik niet mee hoefde op schoolreis.
Nou hoeven we gelukkig ook niet meer na te denken
over de aanschaf van een paspoort,
toiletta's met spullen, zakgeld, pyjama,
ondergoed dat door iedereen gezien mag worden,
een fotocamera, de verzekering,
vervanging zoeken voor mijn krantenwijk
en het geld voor twee keer oppassen mislopen.

Mijn moeder is een held.
Maar ik kan niet over haar opscheppen,
Omdat ze niet wil dat iemand weet dat we zo weinig geld hebben.